

Corona en kindermishandeling

Kristof Desair & Tim Stroobants

1 Inleiding

Bij het begin van de lockdown in maart 2020 werd onmiddellijk duidelijk dat jeugdhulpverleners niet meer voort konden met hun gebruikelijke en vertrouwde manier van werken, zo ook voor de hulpverleners op de vertrouwenscentra kindermishandeling. Nieuwe benaderingen moesten uitgevonden worden in moeilijke en onzekere omstandigheden. Deze trend doet zich samen met de pandemie voor over heel de wereld, zoals blijkt uit het ontwikkelend onderzoek over de invloed van covid-19 op het welzijn van kinderen en jongeren (zie o.a. Jentsch & Schnock, in press).

In deze bijdrage reflecteren we over de impact van de coronacrisis, bekeken vanuit de ervaringen in de sector van de Vlaamse vertrouwenscentra kindermishandeling (de VK). Eerst belichten we kort de missie en werkingsprincipes die de VK er op na houden. Vervolgens verkennen we de relatie tussen de coronapandemie en kindermishandeling. Daarna gaan we na hoe het virus de aanpak van kindermishandeling belemmert en hoe de VK daar in concreto mee om trachten te gaan. Tot slot doen we enkele suggesties met het oog op de nasleep van deze gezondheidscrisis.

2 Streven naar de beste aanpak van kindermishandeling

2.1 Vier basisaspecten van een goede aanpak van kindermishandeling

Om een goede aanpak van kindermishandeling te waarborgen zetten de VK in op (1) detectie en signalering van vermoedens van kindermishandeling, (2) het stoppen van kindermishandeling, (3) het voorkomen van herhaling of van nieuwe kindermishandeling en (4) het herstel voor het kind en zijn of haar omgeving.

Er bestaat een wetenschappelijke en praktijkconsensus dat deze aspecten samen zorgen voor een kwaliteitsvolle aanpak van kindermishandeling. Elk beleid van macroniveau (bijvoorbeeld het beleidsplan van de overheid) tot microniveau (bijvoorbeeld het handelingsplan in een concrete situatie van een kind dat slachtoffer is van geweld) moet invulling geven aan deze vier basisingrediënten van “best practice”.

2.2. Succesfactoren in de aanpak van kindermishandeling

Het lijkt er op dat, om de bovengenoemde aanpak van kindermishandeling waar te maken, we het meeste succes hebben als we laagdrempelig, aanklappend, systemisch, integraal en gecoördineerd handelen.

2.2.1 Laagdrempelig

Deze best practice kent de noodzaak van het ‘laagdrempelige’, waarbij slachtoffers, gezins- en familieleden, omstaanders en professionelen zo vlot mogelijk in vertrouwen terecht moeten kunnen met hun zorgen over of vermoedens van kindermishandeling. Kindermishandeling

opmerken en actie ondernemen vormen cruciale stappen die zo vlot mogelijk gezet moet kunnen worden.

2.2.2 Aanklampend

Kindermishandeling stoppen vraagt om aanklampend werken. Dat verwijst naar een vrijwillige maar niet vrijblijvende werkwijze waarbij de hulpverlener potentiële en/of actuele situaties van kindermishandeling herkent, benadert en aanpakt vanuit de vaststelling dat het kind en/of het gezin zelf de stap naar hulpverlening vaak (nog) niet kan, wil of durft zetten. Aanklampende hulp betekent ook het actief betrekken van de mishandelende betrokkene(n) in het gezin en het benoemen van eigen zorgen en ongerustheid over kindermishandeling. Het gaat over een blijvend actief opzoeken en bemoeizorg totdat de zorgen over kindermishandeling aangepakt zijn.

2.2.3 Systemisch

De VK gaan daarbij ook tewerk vanuit een systemisch referentiekader. Vanuit een diagnostisch oogpunt zet zo'n kader het kind of de jongere centraal om vervolgens het geweld in een complexe context van relationele, sociale en culturele systemen te analyseren. Het gedrag van slachtoffers en plegers wordt immers bepaald door een aantal lichamelijke en psychische systemen, een ontwikkelingsgeschiedenis en is ingebed in een socioculturele context. Een systemische aanpak doet recht aan de complexe interactie tussen slachtoffers en plegers. Een visie op hulp moet aan deze complexiteit recht doen.

In het handelen betekent systemisch werken dat elke individuele situatie van een kind of jongere opnieuw geanalyseerd wordt: welk systeem of welke actoren zijn bij de problematiek betrokken? Welke behandelinterventies moeten op elk van die niveaus en systemen ingezet worden? Bij deze manier van werken gaat het om kinderen, plegers, ouderfiguren, siblings en eventueel de directe omgeving zo veel mogelijk gezamenlijk en gelijktijdig te helpen bij het stoppen van het geweld.

De impact van kindermishandeling, complex trauma en onaangepaste gehechtheid vragen volgehouden hulp, met kennis en ervaring vanuit diverse actuele behandelmodellen.

2.2.4 Integraal en gecoördineerd

Kindermishandeling pak je ook niet alleen aan. Integraal en gecoördineerd werken is nodig en het veronderstelt een duidelijke regie met het belang en de veiligheid van het kind als centraal ijkpunt. Het verwijst naar het samenleggen en afstemmen van inspanningen op verschillende levensdomeinen en tussen diensten en sectoren. Het leidt tot betere hulp met het kind als centrale 'cliënt' maar ook aan ouderfiguren, siblings e.a. Het zorgt voor een 'sluitende keten', maar nog liever een zorgzaam 'deken' rond het kind en zijn of haar gezin of omgeving.

3 Corona leidt tot meer kindermishandeling

Een recente review (Seddighi et al., in press) van onderzoek naar kindermishandeling bij (natuur)rampen en noodsituaties, vergelijkbaar met de covid-19-pandemie, toont aan dat gezinsgeweld en kindermishandeling toeneemt in vergelijking met de situatie voor dat de ramp of noodsituatie zich voor deed. Kinderen worden in zulke maatschappelijke omstandigheden in hun gezin meer blootgesteld aan fysieke en emotionele mishandeling en verwaarlozing.

Diverse auteurs, in de wetenschappelijk literatuur en de pers, suggereren dat er "theoretisch" gezien sprake is van een toegenomen risico op kindermishandeling in de periode van deze

gezondheids crisis (Campbell, 2020; Kovler et al., in press). Seddighi et al. (in press) wijzen er op dat bij rampen en noodtoestanden bestaansonzekerheid, armoede, alcohol- en middelenmisbruik toenemen en dat deze als belangrijkste risicofactoren voor kindermishandeling gelden. Er wordt ook verband gezien tussen quarantaine- en lockdownmaatregelen en kindermishandeling en gezinsgeweld.

Corona heeft ook een verstoring van de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor het welzijn van kinderen veroorzaakt. Met de lockdown van onderwijs en vrije tijd en het moeten terugplooiën op beperkte gezinsbubbels staan ouders er alleen voor om in alle ontwikkelingsnoden van hun kinderen te voorzien. De maatschappelijke respons tot de pandemische crisis draagt zo bij tot verwaarlozing van kinderen (Bérubé et al., in press; Van Lancker, 2020).

3.1 Cijfers over kindermishandeling in de covid-19-pandemie in Vlaanderen

De voorbije maanden presenteerden verschillende Vlaamse wetenschappers en organisaties eerste cijfers rond de impact van Corona op kinderen, jongeren en gezinnen. Deze cijfers geven een eerste indicatie waarbij we rekening moeten houden met de beperkingen. Er zijn vragen rond representativiteit, wijze van bevragen, betrouwbaarheid en validiteit die een duidelijke interpretatie niet eenvoudig of sluitend maken. We moeten de verschillende regionale en internationale perspectieven samenleggen en transparante interpretaties maken om tot een globaal en voorlopig beeld te komen.

Een eerste foto wordt aangereikt door Keygnaert en Vandeviver (2020). Zij rapporteerden op basis van een online bevraging bij 4.047 Belgen (16 jaar en ouder) dat een op vier agressie kende tijdens de eerste vier weken van coronamaatregelen. Het gaat zowel over direct geweld dat de respondent zelf meemaakte (20%) als over indirect geweld dat iemand anders meemaakte waarmee de respondent samenleeft (15%). Kinderen bleken ook vaak het slachtoffer van psychologisch, fysiek en seksueel geweld (respectievelijk 34%, 60% en 23%) van het indirecte geweld. Opvallend is dat de slachtoffers aangaven weinig hulp te zoeken: 32% van de slachtoffers lichtte de persoonlijke omgeving niet in, 77% van de slachtoffers zocht geen hulp bij een professionele instantie en 96% van de slachtoffers deed geen melding bij de politie.

Een online bevraging in mei van dit jaar bij meer dan 44.000 kinderen en jongeren door het kinderrechtencommissariaat (2020) levert vergelijkbare bevindingen op. Het kinderrechtencommissariaat concludeert dat:

- Ongeveer 1 op 10 kinderen en jongeren maakt fysiek of verbaal geweld mee. De meerderheid van deze kinderen en jongeren zeggen nu meer geweld te ervaren dan voor corona. 19% van kinderen die te maken hebben met geweld, ervaart dit nu veel meer en 47% een beetje meer. Van de jongeren die slachtoffer zijn van geweld zegt ook meer dan de helft dat dit nu veel meer (17%) of een beetje meer (45%) gebeurt.
- Jonge kinderen, kinderen zonder eigen rustplek, die (bijna) nooit naar buiten gaan of die zeggen dat het sinds corona financieel moeilijker is, ondervinden veel meer geweld sinds corona.
- Jongeren die soms geweld ervaren, zeggen dat het veel meer tot een beetje meer is. De rapportage ligt ook hoger voor jongeren die in groep of alleen wonen, en voor

jongeren die zeggen dat het sinds corona financieel moeilijker is of geen eigen rustplek hebben.

De laagdrempelige hulplijnen voor kinderen, jongeren en volwassenen signaleerden daarnaast meer hulpvragen tijdens de eerste weken van de coronacrisis. Deze toename leek in de periode na de algemene lockdown opnieuw wat af te nemen, zonder helemaal te stabiliseren naar een niveau van voor de lockdown.

Awel, het aanspreekpunt voor kinderen en jongeren met verschillende contactmogelijkheden merkte vrijwel meteen dat de vragen tijdens de lockdown in april verschilden met voorheen (Commissie ad hoc voor de Evaluatie en Verdere Uitvoering van het Vlaamse Coronabeleid, 2020). Een kwantitatieve analyse van het aantal chatgesprekken met als thema geweld, van 13 maart t.e.m. 19 april in de periode 2019 vergeleken met 2020, toont dat er een algemene stijging is. In 2019 vonden er voor die periode in totaal 208 gesprekken plaats en in 2020 396 gesprekken (stijging met 53%). Uitschieters zijn intrafamiliaal geweld (van 26 naar 78 gesprekken) en emotioneel geweld (van 31 naar 65 gesprekken). Voor de vrijwilligers en medewerkers van Awel was dit een heuse aanpassing. De chatgesprekken grepen aan en er moesten nieuwe vaardigheden en samenwerkingen opgezet worden.

Awel zette in deze periode gericht in op het bereiken van kinderen en jongeren, ook zij die zich in kwetsbare situaties bevinden. In samenwerking met het Vlaamse expertisecentrum kindermishandeling werd zo de campagnespot “Nooit alleen in uw kot” gelanceerd die een week lang werd gebracht op alle VRT-netten (radio en televisie) en op online en social media.

Het Vrij CLB Netwerk noteerde tijdens de maanden maart t.e.m. juli eveneens een stijging in vergelijking met dezelfde periode in het jaar ervoor (Commissie ad hoc voor de Evaluatie en Verdere Uitvoering van het Vlaamse Coronabeleid, 2020). Hun interventies stegen voor problemen thuis (+16%), interactieproblemen binnen het gezin (+41%) en verontrusting (29%). Verwaarlozing kende dan weer een opvallende daling (-32%).

De hulplijn 1712 kreeg in april 2020 meer dan dubbel zoveel oproepen en dubbel zoveel (mogelijke) slachtoffers van geweld in vergelijking met maandgemiddelde van 2019 (Hulplijn 1712, 2020). Het betrof 952 oproepen over 1269 (mogelijke) slachtoffers. De meeste oproepen gingen over kindermishandeling (564 slachtoffers) en partnergeweld (331 slachtoffers).

1712 lanceerde in deze periode een campagne om mensen aan te moedigen contact met hen op te nemen en het aantal contactnames bij de hulplijn zit al een hele poos in stijgende lijn.

De Chatbox nupraatikerover.be voor kinderen en jongeren die geweld, misbruik of verwaarlozing meemaken, stelde eveneens een stijging vast in april en mei in vergelijking met dezelfde periode in 2019 (Commissie ad hoc voor de Evaluatie en Verdere Uitvoering van het Vlaamse Coronabeleid, 2020). Bij hen betrof het respectievelijk een verdrievoudiging en verdubbeling van het aantal gesprekken. Het aantal nieuwe oproepers steeg in dezelfde lijn, zij het minder uitgesproken.

Nupraatikerover.be breidde in die periode de openingsuren uit om tegemoet te komen aan de bezorgdheden en vele vragen.

Tenslotte berichtte Child Focus over een stijging (Child Focus, 2020). Het aantal meldingen van beelden van seksueel misbruik van kinderen steeg immers sterk. Tijdens de lockdown waren er 679 meldingen. Ter vergelijking, in dezelfde periode vorig jaar waren er 256 meldingen. Dit is een stijging van 165%.

Wanneer we de verschillende cijfermatige foto's samenleggen, krijgen we een voorlopig en globaal beeld dat de theorie en ervaring lijkt te bevestigen: een toename van geweld, verwaarlozing en misbruik t.a.v. kinderen. Toch blijven er nogal wat vragen open die ons tot de nodige voorzichtigheid dwingt. In welke mate zeggen de getoonde cijfers iets over gans Vlaanderen? Leveren de online bevestigingen wel de resultaten op die men pretendeert? In hoeverre speelt de inzet van de hulplijnen op een betere bekendmaking en toegankelijkheid zijn rol?

3.2 Stress en isolement spelen de hoofdrol bij het risico op kindermishandeling tijdens de covid-19-pandemie

Om de impact van de corona-crisis te begrijpen, kunnen we kijken naar twee belangrijke factoren die een rol spelen in het ontstaan van kindermishandeling en gezinsgeweld, meer bepaald stress en (sociaal) isolement. Gezinnen die weinig steun ervaren, geïsoleerd zijn, geen erkenning krijgen of onderhevig zijn aan stress worden immers vaker gekenmerkt door kindermishandeling (Desair et al., 2010).

3.2.1 Stress en kindermishandeling

Onderzoek en de dagelijkse ervaring op de VK tonen dat stress een van de belangrijkste risicofactoren is bij kindermishandeling (Desair et al., 2010). Stress veroorzaakt lichamelijke en psychologische reacties die als doel hebben de stresserende situatie het hoofd te bieden. De manier waarop er gereageerd wordt op een potentiële stressor, hangt af van persoonlijke en contextuele factoren. Indien de stressvolle situatie te lang duurt, bijvoorbeeld omdat de situatie niet wijzigt of omdat hoe de ouder er mee om gaat, de copingstrategie, ontoereikend is, kan er lichamelijke en/of psychologische uitputting ontstaan. Blootstelling aan stress kan dus bij ouders leiden tot cognitieve, emotionele en fysieke vermoeienis, die op zijn beurt de ouder-kind relatie onder druk kan zetten (Brown, in press). Ouders hebben het zo moeilijker om sensitief en responsief te zijn voor de noden van hun kind. Ouders die door omstandigheden meer stress ervaren gedragen zich in de relatie met de kinderen rigider en meer mishandelend. Personen die sneller stress, ergernis, frustratie of boosheid ervaren, zijn gevoeliger voor “storend” gedrag van een kind. Zij zullen eveneens normaal of ambigu gedrag van hun kind sneller als stresserend ervaren. Een vicieuze cirkel ligt zo op de loer: lage stresstolerantie, lage woedebeheersing, inefficiënte copingstijlen resulteren in meer ervaren stress.

Stress heeft voornamelijk een interactie-effect op kindermishandeling. Dit wil zeggen dat het effect van andere risicofactoren, zoals armoede, alleenstaand ouderschap, gedragsproblemen bij het kind, psychische kwetsbaarheid, afwezigheid van sociale steun enzovoort, versterkt wordt door stress (Desair et al., 2010).

Hulpverlening bij kindermishandeling, zoals die op de VK geboden wordt, tracht de impact van stress op gezinnen te milderen, door de bronnen van stress aan te pakken en door ouders te helpen adequate copingstrategieën te ontwikkelen om met stress om te gaan. Omdat op vele levensdomeinen stress kan bestaan, zal een VK-medewerker daarvoor samenwerken met partners in de jeugdhulpverlening maar ook daarbuiten (1G1P, OCMW, GGZ...).

3.2.2 Corona en stress

De meeste gezinnen worden ten gevolge van de pandemie meer en langer geconfronteerd met psychische, sociale en economische stress, die een belastend en zelfs toxische impact kan hebben (Seddighi et al., in press). Over heel de wereld maken gezinnen een reeks nieuwe stressoren door die hun gezondheid, veiligheid en welzijn bedreigen. Men verwacht een langdurige negatieve impact op kinderen en hun gezinnen (Brown et al., in press).

Brooks et al. (2020) wijzen specifiek op de ernstige, omvangrijke en langdurige gevolgen die quarantainemaatregelen kunnen hebben. Ze geven een overzicht van stressoren die hier aan verbonden zijn: de duur van de quarantaine, angst voor besmetting, frustratie en verveling, onvoldoende bevoorrading, ontoereikende informatie, financiële verliezen en stigma.

Naast stress brengt covid-19 ook meer angst en depressie te weeg, die in combinatie met de opeenstapeling van stressoren, er toe kunnen leiden dat het risico op kindermishandeling en gezinsgeweld toenemen.

Opkomend onderzoek toont aan dat hoe de ouders de impact van covid-19-pandemie ervaren en beleven samenhangt met toenemende stress in de opvoeding en een verhoogd risico op “harsh parenting” (Brown et al., in press).

Anderzijds, kunnen bepaalde factoren zoals de controle die men ervaart over de stressvolle gebeurtenissen en een steunende familiale en sociale context beschermend werken (Brown et al., in press; Desair et al., 2010).

3.2.3 Isolement

Maatregelen zoals het houden van sociale afstand, het sluiten van scholen, cultuurhuizen, horeca, jeugdbeweging enzovoort helpen om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan, maar hebben ook ongewenste neveneffecten op het vlak van gezondheid en welzijn (Brown et al., in press; Kovler et al., in press). Gezinnen belanden door de maatregelen in een sociaal isolement en vinden moeilijk tot geen toegang tot steun, zorg of hulpbronnen. Sommige gezinnen combineren bovendien het thuiswerken van de ouders en het opvolgen van afstandsonderwijs of het zogezegde pre-teaching van de kinderen. Dit kan de gezinsstress bovendien verhogen (Brown et al., in press).

Het sociaal isolement ten gevolge van de maatregelen om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan kan rechtstreeks leiden tot een groter risico op geweld in het gezin omdat iedereen thuis moet blijven en maar weinig time-out-mogelijkheden heeft, of zoals Campbell (2020) het samenvat: “Many family violence (domestic violence, child abuse, and pet abuse) victims may currently be facing a “worst case” scenario – finding themselves trapped in the home with a violent perpetrator during a time of severely limited contact with the outside world.” Aanhoudend samenleven in een stresserende situatie is een risicofactor voor agressie en geweld (Brooks et al., 2020).

De corona-crisis leidt tot sluiting en faillissementen in diverse sectoren. Mensen verliezen hun job. Op dat vlak zien we onderzoek dat toont hoe verlies van werk, naast financiële verliezen, hard kan inwerken door de combinatie van stress en isolement. Kinderen van ouders die hun job verloren tijdens de corona-crisis lopen vijf keer meer kans op emotionele mishandeling tijdens de pandemie. De financiële instabiliteit ten gevolge van het verlies van werk zorgt

voor bijkomende stress, maar het werkverlies op zich verhoogt ook het risico op gezinsgeweld. Werk verliezen kan immers leiden tot minder sociale contacten en verlies van emotionele steun van collega's en vrienden, en tot een verlies van zich betekenisvol te voelen. Verlies van werk kan schadelijk zijn voor iemands zelfbeeld (Lawson et al., in press).

3.2.4 Beschermende factoren ten gevolge van de pandemie

De maatregelen bij de corona-crisis hebben niet alleen negatieve neveneffecten. Duits online-onderzoek bij 25.000 hoogopgeleide en begoede ouders wijst op de positieve kant die deze ouders ervaren bij de maatregelen ten gevolge van de pandemie: een rustiger dagritme hebben door telewerk en door het wegvallen van de vrijetijdsactiviteiten van de kinderen, meer tijd hebben om samen met de kinderen door te brengen. 74 percent van de respondenten gaf aan dat er tijdens de lockdown maar zelden of soms zich gezinsconflicten of –chaos voordeed (Jentsch & Schnock, in press).

Sommige ouders ervaren dus voordeel omdat bepaalde maatregelen, zoals de lockdown, de bubbel enzovoort, toelaten om meer tijd door te brengen in het gezin en met de kinderen. De drukte van het gewone leven valt deels stil. Dit kan zo ook een positief effect hebben op het ouderschap en de relatie met de kinderen (Brown et al., in press).

Niet alle ouders ervaren bovendien de cumulatieve stress ten gevolge van covid-19. Er lijken factoren te zijn die de stressimpact tegengaan en net beschermen tegen kindermishandeling, zoals adequate copingstrategieën en steunende gezinscontexten. Aanvaarding van de situatie en de negatieve gevolgen leiden tot minder stresservaring. Brown et al. (in press) stellen vast dat ouders die een sterker gevoel hebben van controle te kunnen houden in de covid-19-situatie beter in staat zijn om stressoren te hanteren en beschikbare hulpbronnen te benutten. Ouders die minder het gevoel van controle hebben, ervaren meer stress. Als ouders daarbovenop praktische, sociale en emotionele steun kunnen ondervinden, zelfs van op afstand, ervaren zij minder stress in de omstandigheden van de pandemie.

We zien dit ook bij de gezinnen die op het VK komen, en misschien bij uitbreiding in de jeugdhulp. Bij de aanvang van de crisis in maart gingen hulpverleners in de VK-teams na van welke gezinnen men vreesde dat zij extra onder druk zouden komen te staan door de maatregelen. Deze gezinnen werden zeer laagdrempelig en intensief opgevolgd en gecontacteerd. Daarbij werd echter opgemerkt dat een aantal gezinnen het – tegen de verwachtingen in – goed en veilig stelde en in sommige gevallen zelfs beter functioneerde. Omwille van het sluiten van jeugdhulpvoorzieningen voor verblijf, keerden er heel wat jongeren vervroegd naar huis. Dit liep in vele gevallen goed.

Zoals eerder aangegeven is verlies van werk bij de ouders een significante risicofactor op kindermishandeling tijdens de covid-19-pandemie. Maar deze samenhang is afhankelijk van de manier waarop ouders doorgaans stresserende omstandigheden ervaren. Zoals onderstaande figuur aantoont, neemt de kans op mishandeling af al naargelang het kunnen herkaderen van het jobverlies sterker is (Lawson et al., in press).

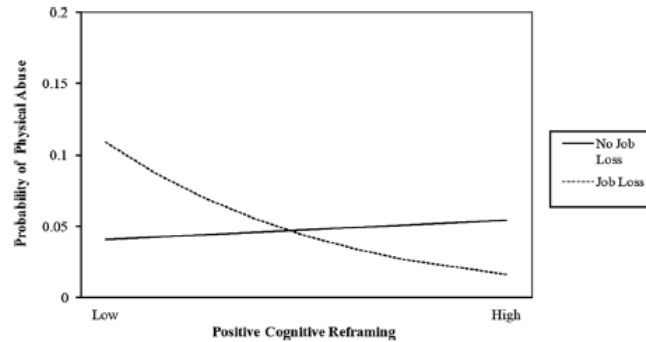

Fig. 1. Interaction of job loss and positive cognitive reframing on the probability of physical abuse during the COVID-19 pandemic.

4 Hoe doorkruist het virus de aanpak van kindermishandeling

Internationaal en in diverse contexten ontstaat er bij de invoer van de lockdown een grote bezorgdheid over het aantal meldingen kindermishandeling, in het bijzonder vanwege professionele melders. Op sommige plaatsen is er sprake van een (sterke) daling, op andere plaatsen van een status quo (Jentsch & Schnock, in press; Campbell, 2020). Tegelijk is er overall een toename zichtbaar op de hulplijnen voor huiselijk geweld waar de rechtstreeks betrokkenen, kinderen en hun ouders zelf contact kunnen nemen, alhoewel het vermoedelijk ook moeilijker verloopt om dit ongemerkt te doen als ieder gezinslid thuis zit (Campbell, 2020; Appleton & Sidebotham, 2020; Carona et al., 2020; Jentsch & Schnock, in press). In dit bewegend beeld van cijfers worden dalingen doorgaans toegeschreven aan de sluiting of de inperking van de werking van kinderopvang, scholen en jeugdhulpdiensten, die vanuit hun direct contact met kinderen substantiële melders zijn bij hulpverleningsdiensten voor kindermishandeling. Achter de cijfers gaat vermoedelijk een feitelijke toename van het aantal situaties van kindermishandeling schuil.

4.1. Problemen met detectie

Meldingen en hulpvragen bij kindermishandeling steunen grotendeels op intermediairen: het is ieders betrokkenheid en verantwoordelijkheid om er aandacht voor te hebben en er iets mee te doen. Het is nu net dit detectiemechanisme dat moeilijker werkt in de lockdown ten gevolge van covid-19. Door lockdownmaatregelen ontstaat er een institutioneel probleem met betrekking tot de detectie van kindermishandeling (Jentsch & Schnock, in press). Terwijl aan de ene kant het risico op kindermishandeling toeneemt omwille van onder meer stress en isolement, wordt het aan de andere kant moeilijker om hulp in te schakelen omdat de werking van hulpinstanties en diensten waar men zorgen over kindermishandeling kan aankaarten eveneens verstoord wordt (Seddighi et al., in press).

De meeste meldingen van kindermishandeling op de vertrouwenscentra zijn afkomstig van scholen en CLB's en van de preventieve zorg van Kind & Gezin. Toen de eerste lockdown ingezet werd, sloten deze voorzieningen of opereerden ze slechts in zeer beperkte mate. Kinderen en jongeren gingen niet meer of minder naar school, namen niet meer deel aan

vrijtijdsinitiatieven. Zo waren hun (gedrags)signalen veel minder zichtbaar. Er kwamen signalen vanuit scholen dat een belangrijk aandeel kinderen van de radar was verdwenen, ondanks de vele inspanningen om hen te bereiken. De mogelijkheden van CLB's en andere hulpverleners om signalen van kindermishandeling op te merken en deze ter sprake te brengen bij een vertrouwenscentrum werden in de eerste lockdown erg gelimiteerd. De covid-19-crisis en de maatregelen hebben bovendien op iedereen een impact. Velen onder ons ervaren meer stress en kunnen hierdoor minder gevoelig zijn voor signalen / zorgen van anderen. Er zijn meer twijfels, er is meer handelingsverlegenheid. Ook de informele netwerken, familie, buurten enzovoort hebben minder zicht op de kinderen. De lockdown roept ook het beeld op dat er niets kan gebeuren, geen hulp geboden kan worden omdat alles op slot zit.

Mondige en vaardige jongeren vinden hun weg naar de hulplijnen van bijvoorbeeld Awel, 1712 en Nupraatikerover.be. Maar het vraagt de capaciteit om onder woorden te kunnen brengen wat ze thuis doormaken en een inzicht dat het niet ok is. Er blijft een grote onbekende groep in isolement.

Vanuit bovenstaande elementen zouden we kunnen vermoeden dat het aantal meldingen op de VK er in deze periode op achteruitgaat. Als we vandaag naar de cijfers kijken dan zien we een divers plaatje met in de ene provincie een afname van het aantal meldingen met 7%, en in een andere provincie een stijging van 12%. Grosso modo is er over heel Vlaanderen een stijging van 2% in het aantal meldingen op de VK. Ondanks de lockdown kunnen we spreken van een status quo. Vermoedelijk heeft snel heropstarten van essentiële dienstverlening en het open en toegankelijk blijven van de VK vermeden dat er zich een achteruitgang voordeed.

4.2 Beperkingen op wat mogelijk is om geweld te stoppen en herstel mogelijk te maken

Gezinnen die geconfronteerd worden met kindermishandeling zijn vaak traumasystemen met (beperkte) copingvaardigheden. De covid-19-crisis zorgt voor veel bijkomende stress. Het is bovendien niet mogelijk om deze stress bij de bron aan te pakken. Gezinnen kunnen de crisis en de maatregelen niet ontlopen. Hulpverlening kan enkel inzetten op de copingstrategieën.

Zoals eerder gesteld vraagt hulpverlening bij kindermishandeling veel interactie met kinderen, jongeren, gezinnen, hun contexten, alsook integrale en gecoördineerde samenwerking tussen hulpverleningsdiensten. VK-hulpverleners hebben dialoog, face-to-face contact met kinderen, jongeren, hun ouders en contexten nodig. De persoonlijke relatie vormt de belangrijkste tool in de hulpverlening bij kindermishandeling. Ze is essentieel om het vermoeden van kindermishandeling op respectvolle en zorgzame manier bespreekbaar te maken. Het spreekt voor zich dat de maatregelen deze handelingsmogelijkheden erg beperkt hebben. Vele partners, die met hun voeten in de praktijk staan met kwetsbare kinderen en hun gezinnen, schortten huisbezoeken op en schakelden over op telefonische of online hulpverlening. Hulpverleners zijn bovendien zelf niet immuun voor de crisis en ervaren stress en zorgen, net als de kinderen en hun gezinnen waar ze hulp aan bieden.

Dit leidt er allemaal toe dat we – beperkt in onze contacten – minder goed kunnen werken aan veiligheid en herstel.

5 Wat mee gedaan op de VK?

Op verschillende fronten werd proactief het brede publiek benaderd met de boodschap hulp te zoeken bij signalen en steun te geven aan wie het nodig heeft.

Enkele voorbeelden van initiatieven die werden genomen:

- Campagnespot Awel “Nooit alleen in uw kot” in samenwerking met het VECK, nupraatikerover.be, Opgroeien en Child Focus die werd getoond op alle VRT-netten (radio, tv, online) gedurende een week
- Vele CLB die brieven stuurden naar ouders met de aanmoediging om contact te blijven opnemen
- Persberichten, poster en uitbreiding openingsuren van 1712 in maart, april en mei
- Mediacommunicatie vanuit Nupraatikerover.be n.a.v. uitbreiding openingsuren in maart en april
- Open brief Child Focus om meer aandacht te vragen voor online beelden van seksueel misbruik bij minderjarigen en een oproep om dit meer te signaleren
- Sommige VK werkten samen met lokale besturen om uit te reiken naar gezinnen onder druk.

De aanpak op de vertrouwenscentra balanceert sinds de eerste lockdown tussen verantwoordelijk om kinderen te beschermen tegen kindermishandeling enerzijds en het tegengaan van de verspreiding van het virus anderzijds.

In de eerste dagen van de lockdown werden alle activiteiten en cliëntcontacten opgeschort.

Vrij snel werd geprobeerd om ruimte te maken voor een herstart van de hulpverlening, afgestemd op maat van de situatie. In een eerste fase werd maximaal overgeschakeld naar communicatie via online media, telefoon of zelfs in open lucht (de zogenoemde wandelgesprekken). In crisissituaties bleef een contact in levende lijve mogelijk. De overschakeling naar online hulpverlening met cliënten was zeer helpend in deze crisis, maar heeft ook zijn beperkingen. Ondertussen worden grote ruimtes ingezet, wordt gewerkt met maskers of plexiglasschermen, wordt ontsmetting en verluchtingstijd voorzien.

Vandaag wordt in de meeste situaties terug gewerkt met cliëntcontacten op het vertrouwenscentrum of huisbezoeken, met inachtneming van de veiligheidsmaatregelen (afstand, handhygiëne, mondkapje). Overleg met andere hulpverleners en justitie blijft via digitale weg verlopen.

Omwille van het isolement waarin de cliënten van het VK belanden door de covid-19-maatregelen werd creatief gezocht naar manieren om deze intensief, actief en aanklappend te blijven benaderen. Waar nodig werden ook de openingsuren uitgebreid.

6 Conclusies en suggesties voor de volgende golven van en de nasleep van de covid-19-crisis in de komende jaren

De covid-19-crisis toont dat naar school en kinderopvang kunnen gaan en aan vrijetijdsactiviteiten kunnen participeren onmisbare onderdelen zijn van de preventie en de aanpak van kindermishandeling.

Er moet meer aandacht gaan naar kinderen in kwetsbare gezinnen. Het is duidelijk dat wie al onder stress staat om het gezinsleven gemanaged te krijgen het moeilijker heeft om de

bijkomende stress ten gevolge van de pandemie te hanteren. Steunbronnen aanbieden (sociaal, economisch, emotioneel) kan hier helpend zijn.

We moeten voorzichtig zijn met cijfers en conclusies daarover. Een toename of een afname van meldingen kindermishandeling betekent niet dat er meer of minder kindermishandeling is. Fluctuaties kunnen eveneens het gevolg zijn van de capaciteit om signalen te detecteren, de mogelijkheid om daar mee iets te doen en de toegankelijkheid van hulpdiensten en –lijnen. We kunnen alleen maar vermoeden dat er een groter “dark number” is tijdens een gezondheids crisis als deze. De onmiddellijke impact van de crisis toont zich niet zomaar in de cijfers. We verwachten echter gevolgen op de lange termijn omwille van de vele diep ingrijpende neveneffecten van de coronamaatregelen.

Ook in tijden van (verstrengde) lockdown moet zo veel mogelijk, misschien wel alle hulpverlening voor kinderen, jongeren en hun gezinnen gegarandeerd blijven. Medewerkers binnen deze sectoren moeten uitrusting krijgen om dat op een veilige manier te kunnen aanpakken. De digitalisering van de hulpverlening moet absoluut verder gezet worden, maar botst ook op zijn grenzen, mede omwille van de sterke focus op verbale communicatie. We moeten op zoek naar alternatieven en ondersteunende materialen.

Het is belangrijk om maatschappelijke verantwoordelijkheid te creëren en te voeden, door bij te dragen aan bewustwording en taal te geven om over problemen als kindermishandeling op een zorgzame manier te spreken met elkaar. Gezinnen die steun ervaren van hun omgeving zijn beter in staat om met de belasting van de maatregelen om te gaan.

7 Slotgedachte

Tijdens de covid-19-crisis hebben we als samenleving harde keuzes moeten maken om onszelf te beschermen tegen het virus. Met de sluiting van maatschappelijke instellingen en het isoleren van gezinnen van formele en informele zorg, hebben deze keuzes ongewenste neveneffecten, waaronder een toename van het risico op kindermishandeling en een aantasting van onze capaciteit om kindermishandeling aan te pakken.

Hoezeer deze aanpak ook gelegitimeerd is, gelet op het verspreidingsrisico en de vele onbekenden met betrekking tot het virus, werd de noden van kinderen niet steeds gezien als prioriteit en vermoeden we dat dit nog lang zal nawerken. We staan voor de uitdaging te leren van deze crisis hoe we kinderen en hun ontwikkeling bovenaan onze prioriteiten kunnen plaatsen.

Bibliografie

Appleton, J.V., & Sidebotham, P. (2020). Safeguarding Children and Young People During the COVID-19 Pandemic. *Child Abuse Review*, 29, 303–309.

Bérubé, A., Clément, M., Lafantaisie, V., LeBlanc, A., Baron, M., Picher, G., Turgeon, J., Ruiz-Casares, M., Lacharite, C. (in press). How societal responses to COVID-19 could contribute to child neglect. *Child Abuse & Neglect*, xxx(xxxx), xx-xx.

Brooks, S., Webster, R., Smith, L., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920.

Brown, S., Doom, J., Lechuga-Peña, S., Watamura, S., & Koppels, T. (in press). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse & Neglect*, xxx(xxxx), xx-xx.

Campbell, A. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 2(xx), xx-xx.

Child Focus. (2020). Openbrief Child Focus: België, we moeten even praten over onze kinderen. Geraadpleegd van <https://childfocus.be/nl/nieuws/open-brief-child-focus-belgie-we-moeten-even-praten-over-onze-kinderen>.

Commissie ad hoc voor de Evaluatie en Verdere Uitvoering van het Vlaamse Coronabeleid. (2020). Verslag van de hoorzitting namens de Commissie ad hoc voor de Evaluatie en Verdere Uitvoering van het Vlaamse Coronabeleid uitgebracht door Lorin Parys, Katrien Schryvers, Immanuel De Reuse en Ann De Martelaer over de evaluatie en verdere uitvoering van het Vlaamse coronabeleid in het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin: jeugdhulp en kinderopvang. Geraadpleegd van <http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1614477>.

Carona, F., Plancq, M., Tourneux, P., Gourona, R., & Kleina, C. (2020). Letter to the editor. Was child abuse underdetected during the COVID-19 lockdown? *Archives de Pédiatrie*, 27 (2020), 399–401.

Desair, K., Reynders, A., & Hermans, K. (2010). *De kindermishandelingsindex*. Leuven: KULeuven-Lucas.

Hulplijn 1712. (2020). Persbericht: “Bang om in uw kot te blijven?” nieuwe campagne over huiselijk geweld. Geraadpleegd van <https://1712.be/campagnes/id/686/persbericht-bang-om-in-uw-kot-te-blijven-nieuwe-campagne-over-huiselijk-geweld>.

Jentsch, B., & Schnock, B. (in press). Child welfare in the midst of the coronavirus pandemic – Emerging evidence from Germany. *Child Abuse & Neglect* xxx(xxxx), xx-xx.

Kinderrechtencommissariaat, KEKI, & Kinderrechtencoalitie Vlaanderen. (2020). *Rapport – kinderrechtenperspectief in de coronacrisis #jongerenovercorona*. Geraadpleegd van https://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/20200525_rapport_jongeren_over_corona.pdf.

KeyGnaert, I., & Vandeviver, C. (2020). *Relaties, stress en agressie in tijden van corona in België: voornaamste bevindingen over de eerste vier weken van de coronamaatregelen*. Gent: Universiteit Gent.

Lawson, M., Piel, M., & Simon, M. (in press). Child Maltreatment during the COVID-19 Pandemic: Consequences of Parental Job Loss on Psychological and Physical Abuse Towards Children. *Child Abuse & Neglect* xxx(xxxx), xx-xx.

Seddighi, H., Salmani, I., Javadi, M., & Seddighi, S. (in press). Child Abuse in Natural Disasters and Conflicts: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, XX(X), xx-xx.

Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). COVID-19, school closures, and child poverty: a social crisis in the making. *The Lancet Public Health*, 5(5), e243–e244.